



**Skjøtselsplan for Tingvoll-lia vest (rev.) (50/6) i
Tingvoll kommune, Møre og Romsdal fylke.**

BIOREG AS

Rapport 2017:30

Utførende institusjon: Bioreg AS http://www.bioreg.as/	Kontaktpersonar: Finn Oldervik	ISBN-nr. 978-82-8215-351-5
Prosjektansvarleg: Finn Oldervik 6693 Mjosundet Tlf. 71 64 47 68 el. 414 38 852 E-post: finn@bioreg.as Tlf. 468 18 174 E-post: deh@alumni.brown.edu	Oppdragsgjevar: Fylkesmannen i Møre og Romsdal ved Geir Moen	Dato: 31.10.2017
Referanse: Oldervik, F. G. & Utne, D. E. 2017. Skjøtselsplan for Tingvoll-lia vest (50/6) (rev.), Tingvoll i Møre og Romsdal fylke. Bioreg AS rapport 2017 : 30. ISBN 978-82-8215-351-5.		
Referat: Rapporten skildrar naturverdiar og artsmangfald for ein slåttemarkslokalitet, Tingvoll-lia vest (gnr 50/6), i Tingvoll kommune. Vidare gjer rapporten greie for dei skjøtselstiltaka som bør setjast i verk for å ta vare på dei biologiske verdiane som er knytt til lokaliteten. Lokaliteten er ein del av innmarka til Tingvoll bygdemuseum. Skjøtselsplanen er ei revidering av planen frå 2010.		
4 emneord: Kulturlandskap Naturtype Skjøtselsplan Slåttemark		

Figur 1. Foto 05.07.2017, Dena Esther Utne, Bioreg AS ©. Bildet viser deler av Tingvollia vest frå vest mot aust søraust. Den raude bygningen vi ser litt til høgre i biletet er ei gamal skulestove (Bugges Minde) som er flytta opp til museumsområdet frå Tingvollvågen. Det oransje huset er det opphavlege våningshuset på garden som i dag er museum. Huset i venstre biletkant er ei hytte som høyrer museet til. Den mindre bygningen bak hytta er ei smie. Det er enda ei bygning innan den avgrensa lokaliteten som ikkje viser på dette biletet. Det er eit lite uthus som høyrer hytta til.

Innhald

Innhald	3
Føreord	4
A. Generell del	5
Slåttemarksutformingar på Vestlandet	5
Generelle råd ved skjøtsel og restaurering av verdifulle slåttemarker	6
B. Tingvoll; Tingvollia vest (50/6).	8
Ortofoto/kart	13
Kjelder	16
Litteratur:	16
Munnlege kjelder:	16
Vedlegg 1. Artsliste	17
Vedlegg 2. Definisjonar	18
Vedlegg 3. Vegleiing til skjøtelsplanskjema, B - spesiell del	20
Søkbare eigenskapar:	20
Områdebeskrivelse	20
Skjøtelsplan	21

Føreord

I samsvar med ei nasjonal handlingsplan for å taka vare på dei attverande slåttemarkane i Norge vart det teke initiativ til å laga dei første skjøtselsplanane for Møre og Romsdal alt i 2010. Det er Fylkesmannen ved Geir Moen som samordnar dette arbeidet i fylket. Når det gjeld den aktuelle slåttemarklokaliteten på eigedomen til Tingvoll Museum, Tingvollia vest, så vart den oppsøkt og registrert på nytt den 5. juli 2017 av Finn Oldervik og Dena Utne, Bioreg AS etter oppdrag frå Fylkesmannen i Møre og Romsdal. Også Øystein Folden frå Naturvernforbundet og Fredrik Holmeide (dreng på museet) deltok på synfaringa. Lokaliteten har vore slått samanhengande i mange år no, men har ikkje vore beita i seinare tid. Unnateke det siste, så vart det haustbeita med sau eit år og kortvarig med hest eit anna. I 2010 fekk lokaliteten utarbeidd skjøtselsplan og det var Miljøfaglig Utredning AS ved Kirstin Flynn som gjorde dette arbeidet. Denne planen har vore gjeldande fram til no.

Skildring av slåttemark: Med slåttemark meinast ei open eller svært spreidd tresett semi-naturleg eng med vegetasjon som er avhengig av tradisjonell slått, og som framleis er prega av dette. Slåttemark førekjem både i innmark og utmark. Kantsoner avhengig av slått er inkludert i typen.

Teknisk definisjon: Slåttemark inngår i T 32 (NiN 2.0) Semi-naturleg eng (tidlegare T4 Kulturmarks-eng i NiN 1.0) med grunnleggjande hevdform slått (Y1) og er vidare delt inn etter kalkinnhald (KA), hevdintensitet (HI) og uttørkingsfare (UF).

Vi har gjort ein god del endringar i denne skjøtselsplanen samanlikna med den gamle då den var laga for heile 7 år sidan. Det er gjort endringar både i lokalitetsskilddinga, i sjølve skjøtselsplanen og i avgrensinga.

Denne slåttemarka er ein del av bnr. 6 av Tingvollia (gnr 50) i Tingvoll kommune. Garden ligg oppe i lia ovanfor Tingvollvågen og frå 1954 har Tingvoll museum vore eigar av dei gamle gardshusa på garden inkl. omlag 10 daa jord, mest natureng. Lokaliteten ligg i eit område med ganske mykje fulldyrka mark, men også med fleire beitemark- og slåttemarklokalitetar. I dag er mesteparten skjøtta ved slått og hesjing på dugnad rett etter midten av juli. Slik har det vore gjort i mange år no, og ein må vel ha lov til å hevda at det har vorte ein fast tradisjon.

Skjøtselsplanen for denne lokaliteten har som hovudoppgåve å taka vare på det opphavlege artsmangfaldet, og då ved ein skjøtselsmåte som liknar mest mogleg på den tradisjonelle, dvs. med minimal gjødsling og relativt sein slått, samanlikna med dagens siloslått. At lokaliteten vert slått også i framtida, er likevel den aller viktigaste føresetnaden for å oppretthalde dei verdiane som er registrert her!

Vi vil med dette få takke Fylkesmannen i Møre og Romsdal v/Geir Moen for oppdraget og for eit godt samarbeid om prosjektet. Så vil vi også rette ein takk til fleire av dei som er involvert i skjøtselen av denne lokaliteten. Det gjeld i første rekke museumsstyraren, Marianne Nystad og dreng, Fredrik Holmeide. Dessutan må Øystein Folden takkast for assistanse både ved feltundersøkinga og seinare ved avgrensinga av lokaliteten. Også Geir Gaarder må takkast for velvilje og for ein liknande innsats som Øystein. Solfrid Helene Lien Langmo frå Bioreg AS har laga ny avgrensing i Q-gis.

Mjosundet i Aure 30.10.2017

Tustna 30.10.2017

For Bioreg AS

Finn Gunnar Oldervik

Dena Esther Utne

A. Generell del

Slåttemarker er areal som vert regelmessig slått. Semi-naturleg slåttemark eller såkalla kulturmarkseng, er slåttemarker som er forma gjennom rydding og lang tids tradisjonell slått. Dei er ofte overflatelydda, men ikkje oppdyrka og tilsådd i seinare tid, og ikkje eller svært lite gjødsla. Dei vert slått seint i sesongen. Slåttemarkene vert eller vart gjerne haustbeita og ofte også vårbeita. Korleis slåttemarkene har vore skjøtta varierer noko frå stad til stad og frå landsdel til landsdel. Slåttemarkene er urte- og grasdominerte og oftast svært artsrike. Dei kan vere opne eller tresette.

Tresette slåttemarker med styvingstre som vert hausta ved lauving er i dag svært sjeldne. Slike såkalla lauvenger vart gjerne beita om våren, slått ein gong seint om sommaren og beita om hausten. I tillegg vart greinene på trea hausta til fôr med eit tidsintervall på 5-8 år. I gammal tid spelte også myr ei viktig rolle som slåtteareal (slåttemyr). Dei fleste jordvassmyrane i Noreg har tidlegare vore slått, men myrslåtten tok i stor grad slutt for ganske lenge sidan og vart praktisert berre nokre få stader fram til slutten av 1950-åra. Nokre av slåttemyrane gror att, medan andre endrar seg mindre, her er det truleg få tydelege biologiske spor frå slåttedrifta. Det er registrert få lauvenger og slåttemyrar som framleis er i hevd.

Dei ulike slåttemarkene høyrer til blant våre mest artsrike naturtypar, og er viktige også for andre organismar enn karplantar. T.d. er rundt 70 prosent av dagsommarfuglane våre knytt til open engvegetasjon (særleg urterik slåttemark) og fleire vadefuglar brukar strandenger (slått eller beita) som hekkeområde og rasteplassar under trekket. I tillegg har slåttemarker mykje å seia for mange truga artar av beitemarksopp. Slåttemark kan ikkje erstattast av beitemark, fordi dei inneheld vegetasjons-typar og fleire artar som ikkje klarer seg i område som berre vert beita. Samanlikna med naturbeite-mark har slåttemark generelt det høgaste artsmangfaldet og dei største bestandane av fleire truga engartar. Gjennom historia har slåttemark vore, og vil framleis vere, om vi tek vare på dei, viktige "levande genbankar". I tillegg er dei berekraftige økosystem som har vore eit nøkkelement i norsk landbruk i fleire tusen år. Men driftsendringar på 1900-talet har ført til at slåttemark no er mellom våre mest truga naturtypar.

Slåttemarksutformingar på Vestlandet

Den store variasjonen i slåttemarksvegetasjonen i Noreg er enno berre delvis kartlagt. I det følgjande har vi likevel prøvd å peike på nokre utformingar av slåttemarksvegetasjon som er særigne for Vestlandet og dermed gir fylka her eit særskilt forvaltningsansvar. Vi gjev òg døme på nokre verdifulle lokalitetar.

I Møre og Romsdal har ein svært godt oversyn over tradisjonelle slåttemarker fordi det her nyleg er gjort ei samanstilling av kunnskapen om denne naturtypen (Jordal 2007). 178 lokalitetar vert omtala i rapporten frå dette prosjektet, og slåttemarker er registrert i 29 av dei 37 kommunane i fylket. Lokalitetane finst likevel først og fremst konsentrert innan mindre geografiske område, og kommunane Stordal (22 lokalitetar, særleg i Nørdredalen), Rauma (28 lokalitetar, særleg i øvre Romsdalen), Tingvoll (19 lokalitetar, særleg i Vågbø-Holmeide) og Sunndal (16, særleg ved fjellgardane) har flest kjende lokalitetar. Frisk fattigeng, ofte med stort artsmangfald, er truleg den viktigaste vegetasjonstypen. 64 raudlisteartar er registrert i dei registrerte slåttemarkene (13 karplantar, 1 sommerfuglart og 50 soppartar).

- Ein særleg verdifull lokalitet er Skutholmen, Fræna, der det finst eit heilskapleg fiskarbondelandskap som vert skjøtta tradisjonelt og har mange gamle kulturlandskaps-element m.a. mange små 1x2-meters potetåkrar i bergskortene. Slåttemarkene vert slått med ljå. Her finst mange raudlista beitemarksopp. Staden er veglaus og kan nåast med robåt over eit 50 meter breitt sund.
- Langs Grøvvassdraget (Sunndal, utvalt for MR i 2008) og i øvre Romsdalen (Rauma) finst tørre-friske slåttemarker med fleire tørrengsartar som *Pilosella*-artar og sjeldne soppar.

- Stordal kommune har kanskje landets største bestandar av kvitkurle som i stor grad er knytt til restar av slåttemark.
- Nordre Sunnmøre er eit kjerneområde for solblom. Meir enn 30 000 blomsterstenglar er registrert innan dette området. Dessverre er det no berre sporadisk hobby slått igjen her.

I Hordaland har m.a. Losvik (1988) studert slåttemarksvegetasjon. Viktige lokalitetar finst m.a. i Urangsvåg, Bømlø, Gjuvsland og Varaldsøy.

I Sogn og Fjordane har miljøet rundt Ingvild Austad på Høgskulen over fleire tiår forska på og gjort ei rekkje registreringar i dei tradisjonelle slåtteenogene i fylket. Kystblåstjernerdominerte slåttemarker finst i ytre kyststrok, m.a. i Gåsvær i Solund, og lokalitetane Sandøyna, Vilnes og Hamna i Askvoll. Ein viktig slåttemarkslokalitet finst på Øvre Ormelid, ein hyllegard i Luster. Her finst tørrenger med m.a. brudespore, vanleg nattfiol og bakkesøte. Det er registrert mange slåttemarker i Sogn og Fjordane, men fleire av registreringane er gjort for relativt lenge sidan og stoda i dag er uviss. På Grinde i Leikanger finst ei flott lauveng der både trea og enga framleis vert haldne i hevd.

I Rogaland er det registrert få slåttemarker. I Funningsland, Hjelmeland finst ei dei få attverande solblomslokalitetane i fylket. Diverre vert den ikkje slått no.

Generelle råd ved skjøtsel og restaurering av verdifulle slåttemarker

Skjøtsel

Beste måten å skjømte ei gammal, artsrik eng på, er å følgje opp den tradisjonelle driftsforma, utan gjødsling og med sein slått. Det tradisjonelle slåttetidspunktet har variert noko frå stad til stad avhengig av klima og høgd over havet. Difor er det viktig å finne ut kva som har vore vanleg på den aktuelle lokaliteten eller i nærområdet frå gamalt av. Slått før 10. juli var svært uvanleg.

Ein bør nytte lett reiskap (ljå, tohjuls slåmaskin eller lettare traktor) der det er mogleg. Graset må bakketørkast eller hesjast før det vert fjerna. I tillegg til at ein får tørt og godt hø, er bakketørkinga viktig for at frøa til engartane både skal få modne ferdig og vert liggjande att på enga når høyet vert samla saman og køyrd vekk.

Mange stadar på Vestlandet har engene i tillegg vore beita, anten vår eller haust eller begge delar. Berre beiting kan ikkje erstatte slått, men er dette einaste moglege skjømte i en periode, er storfebeiting det mest skånsame. Storfeet vel ikkje ut "godbitane" slik sauene gjer. Men beitepresset må ikkje vere for stort, og ein må rekne med noko manuell etterrydding. Der ein har tidlegblommande artar, som til dømes svartkurle, er det særleg viktig at ein unngår vårbeite.

Restaurering

Når det gjeld restaurering av enger som er i attgroing og utviding av eksisterande slåtteareal er det viktig å ikkje setje i gang med meir omfattande restaurering enn det ein klarar å følgje opp med skjømte i ettertid.

Dersom det er mange delfelt som skal restaurerast, kan det vere lurt å ta det trinnvis over fleire sesongar. Slik vert det meir overkomeleg, og ein får erfaring med kor omfattande dei ulike tiltaka er og kor mykje ein kan vente å få gjennomført per sesong.

Hogst/grovrydding bør helst gjennomførast på frosen og gjerne bar mark. Då unngår ein skadar på undervegetasjonen, og samstundes er det enklare å få ein lågast mogleg stubbe. Rydding i snø kan vere meir tungvint. Mindre buskar og oppslag kan òg ryddast om sommaren når det er tørt og mykje av biomassen er samla i blada.

I slåtteenger som *ikkje* har vore tresette er det ikkje noko poeng i å setje att tre ved rydding, men gamle styvingstre bør få stå. Eit og anna lauvtre med fin og vid krone kan òg gjerne få stå. Alle gran/furu og framande treslag bør fjernast.

Etter hogst er det særleg viktig at alt ryddeavfall, kvist, stubbar og liknande vert samla saman og brennd på eigna stader, og aller helst frakta ut av området. Dette for å unngå unødig oppgjødsling. Ryddeavfall som ligg spreidd utover vil elles fort føre til ny dominans av uønska snarveksande, konkurransesterk vegetasjon. Av same grunn er oppflising og spreiring av flis i området ikkje å tilrå.

Attstående biomasse vil ta opp noko av næringa som vert frigjort frå daude røter av tre og buskar som har vert rydda bort. Dette gir ein gjødslingsverknad som lett fører til uønska nitrogenkrevjande artar (t.d. bringebær og brennesle). Gradvis opning er difor viktig. Gjødslingsverknad saman med auka ljossinnstråling fører gjerne òg til ein del etterrenning. Det er mest effektivt å slå lauvrenningane i juli, når det er minst energi samla i rotsystemet. Dette fell normalt saman med slåttetidspunktet. Det kan likevel vere nødvendig å rydde lauvrenningar fleire gonger dei par første sesongane.

Osp spreier seg ved rotskot, og rydding kan i mange tilfelle føre til omfattande renning. Det kan difor løne seg å ringborke osp ved å skjere eit ca. fem cm breitt band rundt treet nedanfor den nedste greina. Det er viktig at snittet er såpass djupt at all borken forsvinn, slik at transporten av næringsstoff stoppar heilt opp. Det er lettast å ringborke om våren. Etter tre somrar må dei daude trea fjernast.

Stubbar må kappast heilt ned til bakken, anten i samband med hogsten eller ved etterrydding på barmark. Større stubbar vil rotne fortare om ein skil borken frå veden med eit spett eller liknande, og deretter stappar jord i mellom. Med unntak av osp og or kan ein òg unngå renningar på denne måten. Dette kan t.d. vere aktuelt i kantar som hindrar ljossinnstråling til slåttemarka.

Problemartar som bringebær- og rosekratt, brennesle og mjødukt vil normalt forsvinne ved slått over tid. Men for å få dei bort kan det i byrjinga vere nødvendig å slå fleire gonger per sesong med lå eller krattryddar. Felt med einstape bør slåast ned med kjepp, ikkje skjerast ned. På denne måten held bregna fram med å transportere næring frå røtene, og utarmar dermed rotsystemet sitt. Bregna bør så fjernast om hausten.

For meir utfyllande stoff om skjøtsel, restaurering og hevd:

Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker er å finne på DN sine heimesider:<http://miljodirektoratet.no/no/Publikasjoner/Publikasjoner-fra-DirNat/Annet/Skjotselsboka/>

B. Tingvoll; Tingvollia vest (50/6).

SØKBARE EIGENSKAPAR (for Naturbase)							
Namn på lokaliteten Tingvollia vest				Kommune Tingvoll		Områdenr.	
ID i Naturbase BN00068534		Registrert i felt av: Finn Oldervik og Dena Utne				Dato:05.07.2017	
Eventuelle tidligere registreringer (år og navn) og andre kilder (skriftlige og muntlige) Gudrun Hagen 8. juli 2010.Re-registrering i samband med utarb. av skjøtselsplan i 2010. Kristin Flynn, Ulrike Hansen, Geir Gaarder, Geir Moen, Bolette Bele og Marianne Nystad. Marianne Nystad, museumsbestyrer Fredrik Holmeide, dreng						Skjøtselsavtale: Inngått år: 2010 Utløper år: 2020	
Hovudnaturtype: Slåttemark D01			100 % andel			Utform.: Fattig slåtteeeng (D0126) 100 % andel Frisk/tørr middels baserik eng (etter Fremstad 1997) Etter NiN 2.0: T-32-C-4, intermediær eng med klart hevdspreg	
Etter NiN 2.0: Seminaturleg eng T32			Tilleggsnaturtyper: Ingen				
Verdi (A, B, C): A			Annen dokumentasjon (bilder, belagte arter m.m.)				
Påvirkningsfaktorer (kodeliste i håndbok 13, vedlegg 11) Ingen							
Stadkvalitet		Tilstand/Hevd		Bruk (no):			Vegetasjonstyper:
< 20 m	x	God	x	Slått	x	Torvtekt	Frisk fattigeng (G4) etter Fremstad (1997).
20 - 50 m		Svak		Beite		Brenning	
50-100 m		Ingen		Pløying		Park/hagestell	
> 100 m		Gjengrodd		Gjødsling			
		Dårlig		Lauving			
OMRÅDESKILDRING (For Naturbase og som grunnlag for skjøtselsplanen)							

INNLEIING

Skildringa er opphavleg skriven av Kirstin Flynn, Miljøfaglig Utredning AS hausten 2010. Etter oppdrag frå Fylkesmannen i Møre og Romsdal vart lokaliteten undersøkt på nytt den 5. juli 2017 av Finn Oldervik og Dena Utne frå Bioreg AS. Denne siste undersøkinga vart gjort m.a. med tanke på ei evaluering av skjøtselsplanen frå 2010.

Det er gjort ein del endringar både kva gjeld lokalitetsskildring og i skjøtselsplanen samt avgrensinga, men mykje av det gamle er meir eller mindre uendra. Under feltdelen i 2017 deltok også Fredrik Holmeide og Øystein Folden, saman med Oldervik og Utne frå Bioreg AS.

PLASSERING OG NATURGRUNNLAG:

Lokaliteten ligg på Tingvoll museum sin eigedom i lia på nordsida av Tingvollvågen. Slåtteenga heller mot sør og ligg i nærleiken av andre registrerte slåtteenger og naturbeitemarker (Liasletta i vest, og Einlia og Sørgarden i søraust). Det omkringliggende landskapet er delvis tilgrodd med blandingsskog, og/eller delvis opne museumsområde og beitemark. Arealet som tidlegare var registrert vart i 2010 delt inn i to slåtteenger og ei beitemark. Berre den vestlege slåtteenga er omfatta av denne reviderte skjøtselsplanen.

Berggrunnen består av diorittisk til granittisk gneis eller migmatitt. Lokaliteten ligg i grenseland mellom borenemoral (BN) og sørboreal (SB) vegetasjonssone, medan vegetasjonsseksjonen er O2, dvs klart oseanisk seksjon. Ved revisjonen ble avgrensinga noko justert slik at noko areal i sørkant av lokaliteten vart tillagt. Også elles vart grensene justert slik at lokaliteten no er noko større enn den var tidlegare.

NATURTYPER, UTFORMINGER OG VEGETASJONSTYPER

For det meste er det frisk eng, men det er også indikasjonar på overgang mot litt vekselfuktige rikare trekk. Mykje av enga har eit intermediært preg med funn av einskilde litt kalkkrevjande artar. Etter Fremstad (1997) sitt system kan den truleg best definerast som ein noko rik utforming av gulaks-engkveineng (G4). Etter NiN-systemet er det derimot heller snakk om ei seminaturlig eng T32 og intermediær eng med klart hevdspreng T32-C-4.

ARTSMANGFOLD

Følgjande artar er påvist på lokaliteten: Aurikkelsvæve, bakkefrytle, bakkesoleie, bjørk (mot kanten), bleikstorr, blåbær, blåklokke, blåknapp, einstape (mot øverkanten), engkvein, engsyre, finnskjegg, firkantperikum, flekkmarihand, fuglevikke, gran (ei mot kanten) grasstjerneblom, grov nattfiol, gulaks, gullris, harerug, hundekjeks (mot kanten), hårsvæve, jonsokkoll, krattmjølke (mot kanten), kvitkløver, kvitveis, lækjeveronika, marikåpe sp., marinøkkel (2 førekomstar), markjordbær, myrtistel, nikkevintergrøn, osperenningar (øverkant hytta), prestekrage, raudhyll (mot kanten), raudkløver, raudsvingel, rogn (mot kanten), ryllik, skogstorkenebb, smalkjempe, smyle, småmarimjelle, storblåfjør, stormarimjelle, stortviblad, sølvbunke (spreidd), svæve sp., tepperot, tviskjeggveronika, tytebær (øverkant hytta).

Av beitemarkssopp er følgjande artar påvist: Grå narremusserong *Porpoloma metapodium* (EN) (Påvist i 2017 i følgje GGaa), skifervokssopp *Hygrocybe lacmus* (NT) (1-2 førekomstar), gulfotvokssopp *Hygrocybe flavipes* (NT) (mange førekomstar), raudnande lutvokssopp *Hygrocybe ingrata* (VU) (trolig 2 førekomstar), svartdogga vokssopp (1 førekomst), mørkskjella vokssopp *Hygrocybe turunda* (VU) (1 førekomst), Entoloma velenovskyi (VU) (1 førekomst), Entoloma pseudocoelestinum (VU) (1 førekomst), Entoloma prunuloides mjølraudspore (NT) (1 førekomst), *Entoloma jubatum* semska raudspore (NT) (1 førekomst), gul småkøllesopp, blåstilka raudspore, *Entoloma exile*, vorteraudspore, silkeraudspore, kantarellvokssopp, skjør vokssopp, gul vokssopp, mønjevokssopp, kjeglevokssopp, limvokssopp, brunfnokka vokssopp, liten vokssopp, seig vokssopp, lutvokssopp *Hygrocybe nitrata* (NT), engvokssopp, grøn vokssopp, skarlagenvokssopp, honningvokssopp, kritt vokssopp og elfenbenshette.

BRUK, TILSTAND OG PÅVERKNAD

Historikk: I skriftlege kjelder er Tingvoll-lia nemnd så tidleg som i 1335 og gardsnamnet vart da skrive som Liid. I matrikkelen frå 1723 får ein vite at dei avla 12 tønner med havre på garden den gongen. Av høy vart det avla 18 lass og garden fødde 4 kyr, 3 ungnaut, 12 småfe og 1 hest. Garden hadde inga kvern, ingen husmann, inga seter, skog til husbehov samt litt sagtømmer. Jorda var sagt å vera av middels art, men grunn og usikker i våte og kalde år. I åra før 1875 hadde det vore ein driftig gardbrukar i Tingvoll-lia, og som ein ser er det store framsteg kva gjeld buskap og avling sidan 1723. Teljinga seier at det i 1875 var 2 hestar, 7 vaksne kyr, 4 ungnaut og 22 sauer på garden, og det blei avla noko korn (litt bygg, men mest havre) og potet.

Nyare historie og bruk: I 1949 vart garden seld til Fylkeskommunen. Tingvoll Jordbruksskule har sidan (1963) drive denne garden saman med prestegardsjorda. I 1954 fekk Tingvoll Bygdemuseum skjøte på 10 mål av jorda på garden. Gardshusa følgde med og sidan har det vore slik. Denne slåtteeenga, Tingvoll-lia vest var truleg åker frå gamalt av. Det var oftast åkrane som låg nærast gardshusa i eldre tid. Seinare vart den bruka som slåtteeeng fram til garden var lagt ned i 1953. Det ligg eit sommarfjøs i utkanten av innmarka. Dette vart bruka medan dyra var på utmarksbeite om sommarane. Innmarka som ikkje vart nytta til åker vart slått oftast etter den 10. juli og høyet vart turka til vinterfor. Etter at garden vart nedlagt vart både utmark og innmark beita av dyr frå nabogarden. Det er mogleg at dyrkamarka vart gjødsla litt i denne tida.

Dei siste om lag 20 åra har slåtteeenga vorte slått med ljà på dugnad i juli. Det har oftast vore nok med ei hesje og det vert som oftast ikkje etterbeita.

Tilstand elles: Slåtteeenga er i hovudsak intakt, men har nokre område prega av gjengroing, samt eit lite område som er vorte delvis øydelagd av torvtekt. Torv er tatt i ein firkant midt på slåtteeenga. Dermed er jordstruktur og frøbank fjerna/endra slik at artssamansetninga er endra. Området er noko nedsenka samanlikna med resten av slåtteeenga og det er kome opp ein del blåbærlyng saman med noko naturengvegetasjon (hårsvæve, blåfjør, ryllik, bakkefrytle, gulaks, engkvein).

FRAMANDE ARTAR

Det er noko gran i området, eit par tre står i kantsona til enga. Noko av grana er i spreing.

SKJØTSEL OG OMSYN

Ei slåtteeeng som denne må slåast seint kvart år og avlinga må bli fjerna. Etterbeiting vil normalt vere positivt om det ikkje fører til vesentlege trakkskader. Fysiske inngrep, gjødsling (også i form av tilleggsføring eller beitepussing) og sprøyting vil kunne øydelegge verdiane svært fort. Sein slått og hesjing slik som før er god skjøtsel. Også bakketurking av avlinga er eit godt alternativ når veret er høveleg. Lokaliteten må ikkje pløyast, grøftast, sprøytast eller gjødslast. Enga kan gjerne rakast med jarnrive etter slåtten for å fjerna noko av mosen. Bjørnemosen må gjerne rivast der han brer om seg. Behov for rydding av kantsoner er minimalt. Einstape kan ein få bukt med ved å knekkja stilkene under blada med ein kjepp.

DEL AV HEILSKAPLEG LANDSKAP

Slåtteeenga ligg i nærleiken av andre registrerte slåtteeenger og naturbeitemarker (Liaslattet i vest, og Einlia og Sørgarden i søraust). Det omkringliggende området er delvis vakse til med blandingsskog, og delvis er det museumsområde og beitemark.

VERDIVURDERING:

Etter verdisettingsmatrisa i faktaarket for slåttemark frå nov. 2014 er det 6 kriterium som skal vurderast i samband med verdisettinga av ein slåttemarkslokalitet. Det er 1) Storleik, 2) Typevariasjon, 3) Artsmangfald, 4) Tilstand, 5) Påverknad, 6) Landskapsøkologi.

Vurdering: Arealet er over 1 daa, noko som gjev høg vekt. Kriterium nr. 2, typevariasjon gjev middels vekt i og med at det er to grunntypar i NiN. (Eksisterande vurdering) Ser vi på kriterium nr. 3, artsmangfald, så er det tald 20 KST-artar på lokaliteten. Dette i seg sjølv tilsvarar ein B-lokalitet sjølv om enga vert definert som baserik. Om det er ei fattigeng, så held det akkurat til å gje høg vekt. Det er ei rekkje kravfulle og raudlista sopp registrert på denne lokaliteten som er meir enn nok til åleine å gje lokaliteten høg vekt. Sidan det er lite attgroing å spora på det avgrensa arealet, så gjev kriterium nr. 4 høg vekt og det same gjer kriterium nr. 5 sidan lokaliteten er i aktivt bruk og har vore det i lang tid. Kriterium nr. 6. landskapsøkologi, gjev høg vekt da lokaliteten må seiast å vera del av eit heilskapleg landskap med fleire beitemarkar og slåtteeenger i nærleiken, Samla sett så er dette ein sterk A-lokalitet og det er viktig å vidareføra ein optimal slåtteskjøtsel på heile lokaliteten.

SKJØTSELSPLAN

DATO skjøtselsplan: 31.10.2016	UTFORMA AV: Finn Gunnar Oldervik og Dena Utne		FIRMA: Bioreg AS	
UTM 32N X = 458597 Y = 6977472	Gnr/bnr. 50/6	AREAL (nåværende): 2,5 daa	AREAL etter evt.restaurering:-	Del av verneområde? Nei
Kontakt med grunneier/bruker (ev /informant). Før opp tidsperioder, ev datoer. Namn: Tingvoll Museum ved Marianne Nystad og Fredrik Holmeide. Fleire telefonintervju hausten 2017. Telefonintervju og E-postutveksling med Øystein Folden og Geir Gaarder i oktober 2017. Begge dei to siste deltek i dugnadsslåten i juli og har gjort det i mange år.			Type kontakt (befaring, tlf, e-post med mer). Telefonisk kontakt ved ulike høve.	
MÅL:				
Hovudmål for lokaliteten:				
<ul style="list-style-type: none"> - Det langsiktige målet er at lokaliteten skal haldast i god hevd med årleg slått og fjerning av høy etter tørking på bakken eller eventuelt hesjing. A-verdien på lokaliteten skal oppretthaldast ved at populasjonar av raudlista artar av beitemarkssopp og karakterartar av kulturmarksengplantar skal haldast på same nivå som i dag, eller aukast. (For liste over karakterartar og raudlista sopp, sjå artslista i vedlegg 1!) - Det er også eit mål at den typiske jamne slåttemarkstrukturen vert teke vare på eller vert forbetra. Slåttemarka skal liggja i eit ope landskap og kantsoner skal ikkje skuggast ut av skog og kratt. - Slåttemarka skal ikkje gjødslast, sprøytast, grøftast eller pløyast. Det bør heller ikkje brukast beitepussar. - Det skal ikkje nyttast tung traktorreiskap på lokaliteten. Til slått bør ein nytta tohjulsslåmaskin og/eller ljå. 				
Delmål for lokaliteten:				
<ul style="list-style-type: none"> - I sjekklista for lokaliteten kjem det fram at det ligg føre planar om å få til haustbeiting år om anna. Men for å få til dette må museet skaffe midler til innkjøp av mobilt elektrisk nettinggjerde og gjerdeapparat. 				
Tilstandsmål artar:				
<ul style="list-style-type: none"> - Artsmangfaldet i slåttemarka skal oppretthaldast eller helst aukast jfr. artslista i vedlegg 1. - Populasjonar av artane i lista over karakterartar skal oppretthaldast eller helst aukast (Sjå artslista for lokaliteten i vedlegg 1!) - Populasjonar av raudlisteartar av beitemarksopp eller frå andre artsgrupper som kan dukke opp skal oppretthaldast eller helst utvidast. 				
Mål for nedkjemping av problemarter/gjengroing:				
<ul style="list-style-type: none"> - På denne lokaliteten kan ein knapt seia at det finst verken problemarter eller attgroing som er nemnande. 				
Tiltak:				
<ul style="list-style-type: none"> - Årleg slått ikkje før 15.07. og helst innan 15.08., tørking av graset enten på bakken eller i hesje i minst to dagar og fjerning av høyet. - Ingen andre tiltak er naudsynt å utføra på denne lokaliteten dei næraste åra. 				

Ortofoto/kart



Figur 2. Dette kartet frå Gislink viser avgrønsinga av den aktuelle lokaliteten merka med blått.



Figur 3. Her er den same lokaliteten avgrønsa på eit flyfoto frå våren 2014. Som ein ser er det litt som ikkje er heilt likt mellom dei to avgrønsingane. Det er også tre bokstavar, A, B og C på den nedste avgrønsinga - dessutan noko som er avgrønsa med gult i vest og nord. Blått er det som er slått med slåmaskin og ljà på slåttedagen i juli i 2017. Mykje av dette arealet avgrønsa med gult blei også slått i 2016 og år om anna tidlegare.

Det syner elles tre ferske granstubbar rett opp for stor A i biletet. B er på teigen ned for smia. Denne teigen er prega av eit liv delvis i skuggen frå dei nemnte granene, men blir slått på same

måten som resten og tar seg så smått opp. Areal C har også blitt slått dei siste åra, ikkje så veldig til slåttestruktur mellom store bjørker. Her er det ein del stortveblad. Resten av gult areal er det som ein vil seie å slå godt ut til kantane. Verdiane er ikkje spesielt store, men det sikrar at det som er lenger inn på lokaliteten ikkje blir påverka så mykje av skog, og det stemmer betre med den gamle skikken at alt skulle nyttast, som det høver seg eit kulturlandskapsmuseum.

Ved A var det i 2017 tydeleg gjødselverknad av nedbrytinga av granrøtene.

Sør for A ser vi eit litt mørkare felt som stemmer med det arealet det er tatt torv på ein gong for ein del år tilbake. Strukturen her er prega av at det ikkje er den same frøbanken som elles på teigen, men det jamnar seg. Eineren som sto endå litt lenger sør blas ned for ei tid tilbake.



Figur 4. Dette biletet er tatt frå aust mot vest lengst nord i lokaliteten. Heilt i venstre biletkant ser vi den tidlegare omtala hytta og bak denne borte ved skogen ser vi det vesle uthuset som høyrer hytta til. Her vert det oftast slått av museumsdreng Fredrik Holmeide noko seinare på sumaren. Kva gjeld denne delen av slåttearealet, så er det ikkje påvist spesielle verdiar her - i alle fall ikkje førebels - men det er viktig for resten av slåttemarka at også dette vert slått. Foto: Dena Esther Utne, Bioreg AS © 05.07.2017.



Figur 5. Frå aust mot sør-sør-vest. Graset i framkant av biletet er ekstra voksterleg grunna granstubbane omtala i figur 3. Foto: Dena Esther Utne, Bioreg AS © 05.07.2017.



Figur 6. Dette biletet er tatt frå om lag midten av lokaliteten og i retning Tingvollvågen. Trebukken til høyre er ei skive som blir brukt i ein øksekastkonkurranse som blir arrangert her på museumsområdet. Foto: Dena Esther Utne, Bioreg AS © 05.07.2017.

Kjelder

Litteratur:

Miljødirektoratet. Kartlegging av naturtyper. Verdisetting av biologisk mangfold. Ny revidert utgave av DN-håndbok 1999-13 (under revisjon).

Fremstad, E. 1997. Vegetasjonstyper i Norge. NINA Temahefte 12. 279 s.

Moen, A. 1998. Nasjonalatlas for Norge. Vegetasjon. Statens kartverk.

Munnlege kjelder:

Øystein Folden, dugnadsdeltakar. tlf.: 918 12 542

Geir Gaarder, dugnadsdeltakar, tlf. : 97 97 84 20

Fredrik Holmeide, dreng på Tingvoll museum. Har ansvar for en del av skjøtselen Tlf.: 915 74 222

Marianne Nystad, museumsbestyrar tlf.: 715 31 627 eller mob. 950 32 805

Internett:

Dato

03.10.17

03.10.17

Nettstad

Miljødirektoratet, Naturbase

Artsdatabanken, Raudlista, Artskart og NiN

Vedlegg 1. Artsliste

Artsliste for slåttemarkslokaliteten Tingvollia vest i Tingvoll kommune.

Av karplantar vart det den 5. juli 2017 påvist:

Aurikkelsvæve, bakkefrytle, bakkesoleie, bjørk (mot kanten), bleikstorr, blåbær, **blåklukke**, **blåknapp**, einstape (mot øverkanten), engkvein, engsyre, **finnskjegg**, firkantperikum, flekkmarihand, fuglevikke, gran (ei mot kanten), **grasstjerneblom**, **grov nattfiol**, **gulaks**, gullris, **harerug**, hundekjeks (mot kanten), **hårsvæve**, **jonsokkoll**, krattmjølke (mot kanten), kvitkløver, kvitveis, **lækjeveronika**, marikåpe sp., **marinøkkel** (2 førekomstar som viser seg år om anna), **markjordbær**, myrtistel, nikkevintergrøn, osperenningar (øverkant hytta), **prestekrage**, raudhyll (mot kanten), raudkløver, raudsvingel, rogn (mot kanten), ryllik, skogstorkenebb, **smalkjempe**, smyle, småmarimjelle, **storblåfjør**, stormarimjelle, **stortviblad**, sølvbunke (spreidd), **svæve sp.**, **tepperot**, tviskjeggveronika, tytebær (øverkant hytta).

KST-arter er merka med feit skrift. (20 artar)

Av beitemarkssopp er følgjande artar påvist ved registreringar gjennom mange år: Grå narremusserong *Porpoloma metapodium* (EN) (Påvist i 2017 i følgje GGaa), skifervokssopp *Hygrocybe lacmus* (NT) (1-2 førekomstar), gulfovokssopp *Hygrocybe flavipes* (NT) (mange førekomstar), raudnande lutvokssopp *Hygrocybe ingrata* (VU) (trolig 2 førekomstar), svartdogga vokssopp (1 førekomst), mørkskjella vokssopp *Hygrocybe turunda* (VU) (1 førekomst), Entoloma velenovskyi (VU) (1 førekomst), Entoloma pseudocoelestinum (VU) (1 førekomst), Entoloma prunuloides mjøraudspore (NT) (1 førekomst), *Entoloma jubatum* semska raudspore (NT) (1 førekomst), gul småkøllesopp, blåstilka raudspore, *Entoloma exile*, vorteraudspore, silkeraudspore, kantarellvokssopp, skjør vokssopp, gul vokssopp, mønjevokssopp, kjeglevokssopp, limvokssopp, brunfnokka vokssopp, liten vokssopp, seig vokssopp, lutvokssopp *Hygrocybe nitrata* (NT), engvokssopp, grøn vokssopp, skarlagenvokssopp, honningvokssopp, kritt vokssopp og elfenbenshette.

Av raudlista beitemarkssopp er det registrert 1 sterkt truga (EN), 4 sårbare (VU) og 5 nær truga (NT). Dette i seg sjølv indikerer ein soleklar A-lokalitet.

Vedlegg 2. Definisjonar

Under er ei enkel forklaring på nokre omgrep bruka i skjøtelsplanane.

Karakterartar vil i desse skjøtelsplanane seia planteartar som karakteriserer kulturmarkseng. Tidlegare vart desse artane ofte kalla naturengplantar og/eller seterartar. I mangel på noko betre viser vi til fylgjande rapport: John Bjarne Jordal og Geir Gaarder: Biologiske undersøkelser i kulturlandskapet i Møre og Romsdal i 1994. Planter og sopp i naturbeitemarker og naturenger. Fylkesmannen i Møre og Romsdal, Landbruks-avdelingen, rapport nr. 2 - 95. ISSN 0906-0363. ISBN 82-91585-01-6. Tabellen over kulturmarksengplanter (naturengplanter) hadde nok hatt behov for ein revisjon der artsutvalet blir gjort meir spesifikt for de ulike utformingane av kulturmarkseng.

Ved å følgje denne linken kan en lasta ned rapporten til Jordal & Gaarder frå 1995. Lista står på side 15 ff i rapporten; <http://www.jbjordal.no/publikasjoner/MR1994.pdf>.

Kulturmarksengarter: Engplantar med relativt låg toleranse for attgroing og gjødsling. Oftast er dei relativt lågvaksne og krev mykje ljøs, difor blir dei ofte skugga ut av meir høgvaksne og nitrofile artar, dvs. artar som trives best på godt gjødsla mark. «Naturengplantane» er utsette i dagens kulturlandskap fordi områda der de trivst, stadig blir mindre vanlege (Jorddal og Gaarder, 1995).

I samband med utarbeiding av kartleggingssystemet **Natur i Noreg**, også kjend som NiN, er det utarbeidd lister over artar knytt til ulike naturtypar (generaliserte artslistedatasett) som mellom anna semi-naturleg eng (T 32). Desse datasetta er i sin tur brukte som grunnlag for inndeling av hovudtypen T 32 i grunntypar. I T 32 finst det i dag 21 grunntypar.

For å forstå denne inndelinga, må ein først vete kva for LKM (Lokale Komplekse Miljøvariablar) som dannar grunnlaget for naturtypen semi-naturleg eng. Desse er også omtala som gradientar. Dette er;

- Hevdintensitet (HI), som vil seie kor tydelege prega av hevd eit område er. Denne skalaen strekkjer seg heilt frå område med svært svak hevd (trinn a), som ofte tilsvarar beita skogsmark, og opp til svært intensivt hevdpreg (trinn j), som tilsvarar fulldyrka jordbruksmark
- Kalkinnhald (KA), som seier noko om kor baserikt eit område er. Skalaen strekkjer seg frå trinn a, som er svært kalkfattig, med få eller ingen basekrevjande artar, og opp til trinn i som er svært kalkrikt med mange ekstremt basekrevjande artar.
- Uttørkingsfare (UF), som seier noko om fuktigheita i marka. Denne går frå trinn a, som er frisk mark, til ekstremt tørkeutsett mark (trinn h).

For ytterlegare utgreiing om semi-naturleg eng etter NiN, sjå Artsdatabanken sine heimesider: <http://data.artsdatabanken.no/Pages/171950>.

Ytterlegare utgreiing om artsomgrepa i NiN 2.0 er gitt i vegleiar for Dokumentasjon av NiN versjon 2.1 tilrettelagt for praktisk naturkartlegging i målestokk 1 : 5000. Denne, saman med utgreiing om kartlegging etter NiN, og artikkel om korleis ulike artar fordeler seg langs viktige LKM mellom anna i semi-naturleg eng, finst på Artsdatabanken sine nettsider;

<http://data.artsdatabanken.no/KartleggingNiN>.

NB! Artiklane på Artsdatabanken sine heimesider vert oppdaterte med jamne mellomrom.

I NiN opererer ein elles med fleire uttrykk for å karakterisere artsmangfald, og korleis artane fordeler seg langs gradientane omtala ovanfor (KA, HI og UF), innanfor dei ulike grunntypene. Samla er dei artane som kan vere med å identifisere ein naturtype, i dette tilfellet semi-naturleg eng (T32), kalla for diagnostiske artar.

Skiljeartar (s) er artar som har høgare dekning/frekvens i ein av to typar som vert samanlikna. Under denne kategorien opererer ein med fleire uttrykk som

- relativ skiljeart - art som normalt har høgare dekning/frekvens i ein av to typar som vert samanlikna, men som førekjem i begge typane.
- svak relativ skiljeart (s^-)
- sterk relativ skiljeart (s^+)
- absolutt skiljeart (s^*) - art som normalt berre førekjem i ein av to typar som vert samanlikna

Eksempelvis er tyttebær rekna som ein sterk skiljeart mellom HI trinn b, og c, som tyder at tyttebæra går ut når hevdten vert for intens, som hardt beitetrykk eller slått. Skogstorkenebb er rekna som sterk skiljeart mellom kalkfattig og intermediaær eng, mellom KA c og d.

Tyngdepunktartar (t) er artar som har høgare frekvens og dekning i ein type (hovudtype eller grunntype) enn i eit samanliknbart utval av typar (eks andre hovudtypar i same hovudtypegruppe eller andre grunntypar som høyrer til same hovudtype). Eks. beitemarksopp er rekna som tyngdepunktartar i hovudtypen semi-naturleg eng, og som tyngdepunktartar langs gradienten hevdintensitet (HI) på trinna c og d - som tilsvarar klart hevdpreg. Som kjent forsvinn dei fleste av desse artane om området over lang tid får gro att med skog, eller om ein over lang tid gjødsjar med kunstgjødsel. Begge desse tilfella er eksempel på sterk endring i hevdintensitet (HI).

Mengdeartar (m) er artar med større dekning eller biomasseandel enn 1/8 i eit utval av enkeltobservasjonseiningar. Dette vil i praksis seie ein art som førekjem med 1/8 dekning eller biomasseandel innanfor eit representativt utval av 100 m²-ruter innanfor artens utbreiingsområde, eller innanfor eit representativt utval at 100 m²-ruter i heile Noreg, dersom arten førekjem i heile landet.

Vanleg er ein art med frekvens større enn 1/8 i eit utval av enkeltobservasjonseiningar. Dette vil i praksis seie ein art som har ein frekvens større enn 1/8 innanfor eit representativt utval at 100m²-ruter innanfor artens utbreiingsområde, eller innanfor eit representativt utval at 100m²-ruter i heile Noreg, dersom arten førekjem i heile landet.

Konstant art er ein art med frekvens større enn 4/5 i eit utval av enkeltobservasjonseiningar. Dette vil i praksis seie ein art som har ein frekvens større enn 4/5 innanfor eit representativt utval at 100 m²-ruter innanfor artens utbreiingsområde, eller innanfor eit representativt utval at 100 m²-ruter i heile Noreg, dersom arten førekjem i heile landet.

Vedlegg 3. Vegleing til skjøtelsplanskjema, B - spesiell del

Skjema B- spesiell del er delt opp i tre hoveddeler: Søkbare egenskaper (for Naturbase), Områdebeskrivelse (for Naturbase og som grunnlag for skjøtelsplan) og Skjøtelsplan. For søkbare egenskaper er det viktig at de begrepene og kodene som er oppgitt brukes. Områdebeskrivelse og beskrivelse av skjøtsel skal være ren tekst som ikke blir søkbar. For mer utfyllende forklaringer, se DN-håndbok 13 2. utgave 2006 <http://www.dirnat.no/content.ap?thisId=500031188&language=0>

Søkbare egenskaper:

Områdenavn: Offisielle stedsnavn etter vedtatte rettskrivningsnormer, dvs. normalt navn fra kartblad i M711-serien. Ved bruk av navn fra økonomisk kartverk oppgis i tillegg nærmeste stedsnavn på M711-kart. Eventuelt med støttenavn i tillegg (d.v.s. lokale stedsnavn som ikke står på kart, eller områdenavn).

Områdenr.: Løpenummer. Nummeret skal være unikt (to geografisk atskilte områder kan ikke ha samme nummer) og vil i en fylkes-/nasjonal sammenstilling starte med kommunenummeret.

IID i Naturbase oppgis hvis området ligger i Naturbase fra før.

Registrert av: (Inventør/kartlegger): Angi alle som har vært med på å fremskaffe primærdata i felt.

Tidligere registrert: Angi årstall for ev. tidligere kartlegging av lokalitet. Få fram om lokaliteten har blitt undersøkt gjentatte ganger. Referanse til rapporter settes opp under Kilder mot slutten av dokumentet

Naturtype: Etter DN-håndbok 13 om naturtypekart-legging. **Utforming(er):** Etter DN-håndbok 13. usikkerhet m.m. utdypes i områdebeskrivelsen. **Mosaikk:** En lokalitet kan inneholde en småskala mosaikk som det er vanskelig å avgrense, og der avgrensingen har liten praktisk betydning for planlegging og forvaltning. Lokaliteten plasseres da i den naturtypen det er mest av, eller den som er viktigst. Andre naturtyper eller utforminger som forekommer på lokaliteten registreres som mosaikk (tilleggsnaturtyper/-utforminger, helst med prosentandeler).

Verdi: A, B, C. Usikkerhet og gradering angis i områdebeskrivelsen.

Stedkvalitet: Avgrensingens nøyaktighet beskrives i 5 kategorier. Sett kryss.

Påvirkningsfaktorer (tekniske inngrep m.m.): Etter liste i vedlegg 11 i DN-håndbok 13.

Tilstand (hev): For kulturbetingete lokaliteter oppgis tilstanden etter 5-gradert skala. Sett kryss. Under tilstand i områdebeskrivelsen nedenfor ønskes en mer utfyllende beskrivelse.

Bruk: For kulturbetingete lokaliteter oppgis *nåværende* bruk. Sett kryss. I områdebeskrivelsen nedenfor ønskes en mer utfyllende tekst om tidligere og nåværende skjøtsel.

Områdebeskrivelse

Områdebeskrivelse: Skal være forvaltningsrettet, tilpasset brukeren og må være tilstrekkelig til å kunne begrunne valg av naturtype, verdi og skjøtels- og restaureringstiltak som skal ivareta lokaliteten.

Innledning: Opplysninger om kartleggingen/ skjøtelsplanarbeidet. I hvilken sammenheng kartleggingen er gjort, hva som er gjort tidligere, om den nye beskrivelsen supplerer eller erstatter tidligere beskrivelser og lignende.

Beliggenhet og naturgrunnlag: Geografisk beliggenhet og supplerende opplysninger til kartet, evt. buffersoner beskrives. Hvor nøyaktig er avgrensningen? Sistnevnte kan variere, både som følge av kartleggingsmetodikk og naturgitte årsaker, og det bør skilles mellom disse to faktorene. Viktige topografiske og geologiske forhold. Viktige naturgitte faktorer som påvirker økosystemets stabilitet (skogbrann, flom, nedbør/luftfuktighet, vind).

Naturtyper, utforminger og vegetasjonstyper: Supplerende opplysninger om naturtyper, utforminger og mosaikk oppgis her, samt supplerende opplysninger om truede vegetasjonstyper og evt. andre viktige vegetasjonstyper. Hvis naturtyper/vegetasjonstyper som ikke er prioriterte er inkludert, skal dette nevnes og begrunnes (f.eks. av arronderingsmessige årsaker).

Artsmangfold: Typiske/karakteristiske/dominerende arter. I hagmark/lauveng bør ulike treslag angis, samt deres mengdefordeling. I tillegg kan arter som supplerer eller spesifiserer ytterligere i forhold til naturtype-/vegetasjonstypebeskrivelsen nevnes. Alle sjeldne, kravfulle og rødlistede arter skal listes opp med antall/mengde for artene, samt funnhistorikk.

Bruk, tilstand, påvirkning: Utfyllende opplysninger om tilstand, inngrep, andre påvirkningsfaktorer, historikk og bruk. *Bruk:* Nåværende og tidligere bruk skal beskrives. For tidligere bruk menes tradisjonell drift, (helst tilbake til før krigen). Kontinuitet i bruk/ikke bruk: Angi perioder (årstall) med ev. opphør av drift. Perioder (årstall) med ev. intensivering av drift, eks: flere slåtter pr år, økt gjødsling (type og mengde gjødsel med mer). For *tilstand* angi her eventuell avvikende skjøtsel: Slått men graset ligger igjen, slått ved plenklipping, bare beiting osv. For slåttemyr er grøfting og slått viktig. For kystlynghei er brenning og beiting viktig. Noter type gjengroingsarter og grad av gjengroing. Avgrens gjerne på ortofoto arealer med preg av forfall. NB: (Dette blir supplerende opplysninger til rubrikken *hevd* ovenfor) Påvirkningsfaktorer kan i tillegg registreres som søkbar egenskap for alle naturtyper. For kulturlandskap kan bruk registreres som søkbar egenskap.

Fremmede arter: Forekomst og tiltak. (hvor de vokser avmerkes på ortofoto/kart).

Kulturminner: Forekomst av spesielle kulturminner i lokaliteten, eks bakkemurer, steingjerde, stakksneis osv.

- Skjøtsel og hensyn: Skjøtsel er aktive tiltak for å fremme naturverdiene. Hensyn er passive tiltak for å unngå skadelige aktiviteter for lokaliteten, eller visse former for bruk/inngrep som ikke vesentlig påvirker de naturverdiene som skal ivaretas. Konkrete forslag og behov for å ta spesielle hensyn utenfor lokaliteten bør det nevnes her. Det gis her en kortere oppsummering av det som skrives i skjøtelsesplanen om mål for skjøtsel, tilstand, skjøtselstiltak, tidsplan m.m.
- Del av helhetlig landskap: Sammenheng med andre områder innenfor et større areal. Det vil ofte være aktuelt å vise til nærmere beskrivelse i dokument eller kilde på faktaarket.
- Verdibegrunnelse (Obligatorisk): A, B eller C. Angi kort hvilke faktorer som i størst grad bidrar til verdien som er satt. Eventuell usikkerhet i forhold til verdien bør nevnes. Eventuelle utviklingstrekk som støtter verdivalget, nevnes. Om lokaliteten har endret verdisetting siden forrige registrering bør dette begrunnes her. Restaureringspotensialet til lokaliteten bør inn i verdivurderinga, om (deler av) enga er i forfall.
- Merknad: Her kan det legges inn uthevet kommentar om at lokaliteten må oppsøkes på nytt, at avgrensingen er for unøyaktig m.m..

Skjøtelsesplan

Dato skjøtelsesplan: Dato for ferdigstilt skjøtelsesplan.

Utformet av: Navn på ressursperson som har skrevet planen ev hvem som har veiledet skjøtelsesplanarbeidet.

UTM: Sett inn koordinater for midtpunkt i polygonet, **Gnr/bnr:** Oppgi alle gårds og bruksnummer innen lokaliteten som skjøtelsesplanen gjelder for. (Kan bli mange for store lokaliteter som kystlynghei. Her kan dere få hjelp av kommunen).

Areal (nåværende og etter evt. restaurering): Oppgi areal på lokaliteten ved registrering, om aktuelt angi også areal etter at restaureringstiltak er gjennomført dersom dette vil endre på arealstørrelsen.

Del av verneområde: Det skal noteres om området ligger helt eller delvis innenfor et verneområde.

Kontakt med grunneier/bruker: Det er meget viktig å holde god dialog med grunneier/ev. bruker under hele skjøtelsesplanprosessen, slik at skjøtelsesplanen blir konkret og tilpasset grunneierens behov, kapasitet og drif. Det skal dokumenteres at skjøtelsesplanskriver har hatt denne dialogen, og med hvem dialogen er ført.

Mål: Deles opp i hovedmål, delmål, ev. mål for delområder, samt tilstandsmål for enkelte arter. Rødlistearter, karakterarter, totalt antall arter. Konkretiseres med % økning innen et tidsrom, eks innen 10 år. Er lokaliteten i god hevd vil det være et mål i seg selv å beholde dagens artsinventar og fordeling. Om området ligger innefor et verneområde og har konkrete bevaringsmål som vil påvirke skjøtselen så skal dette beskrives her.

Aktuelle tiltak: Deles opp i: *Generelle tiltak* (med henvisning til A: generell del i skjøtselsplanen), *Aktuelle restaureringstiltak, utover de generelle* dvs restaureringstiltak som er nødvendig for konkret denne lokaliteten og som ikke er beskrevet i den generelle delen. Det kan være behov for brenning, ringbarking, tidspunkt for tiltak, midlertidig plassering av kvisthauger, bekjemping av problemarter, eller spesielle *hensyn* knyttet til kulturminner, styvingstrær, hi/reir, fuktområder, adkomst til lokalitet, utkjøring av tømmer/ved, eiendomsstruktur osv.

Til sist; *Aktuelle årlige skjøtselstiltak, utover de generelle*. Eks spesifikke lokale slåttetidspunkt, behandling av høyet, bortkjøring, slått hvert år eller sjeldnere, ev før- og etterbeite, hva slags dyr, antall beitedyr, ev. tidsperioder for beiting. Lauving/styving; tidspunkt, behandling av kvister osv.

Utstyrbehov: Spesielle behov for utstyr til skjøtsel/restaurering.

Oppfølging: Det bør angis årstall for evaluering av tiltakene igangsatt etter skjøtselsplanen. Om det er aktuelt med supplerende registrering av spesifikke artsgrupper så nevnes dette her.

Tilskudd/skjøtselsavtale: Gi opplysninger om det er søkt midler RMP, SMIL ev andre miljømidler, samt opplys om det foreligger skjøtselsavtale og hvor lenge den gjelder.

Ansvar: Navn på person(-er) som har ansvar for iverksettelse av skjøtselsplanen, eks grunneier/bruker for gjennomføring av tiltak, samt person i forvaltningen for oppfølging av skjøtselsavtaler med mer.